

Kronika

Mato Artuković

OKRUGLI STOL »VIĐENJA NAJNOVIJE HRVATSKE POVIJESTI«

U Zlatnoj dvorani Hrvatskog instituta za povijest organiziran je 27. ožujka 2009. okrugli stol pod nazivom «Viđenja najnovije hrvatske povijesti». Organizator skupa bila je Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest. Na skupu je ujedno promovirana i knjiga «Multi-perspektivnost ili relativiziranje?», čiji su autori Robert Skenderović, Mario Jareb i Mato Artuković. Moderator okruglog stola bio je ugledni novinar Tihomir Dujmović. Postavljao je otvorena pitanja koja su aktualna u povijesnoj znanosti, školstvu i hrvatskom društvu. Među pozvanim diskutantima bila je većina onih koji su proučili tisuće dokumenata, istraživali Domovinski rat, koji su dobri poznavatelji i literature i građe, pa su mogli i mjerodavno odgovoriti na probleme koje pred historiografiju postavlja naša najnovija povijest: relativiziramo li mi povijesnu istinu? Prijeti li nam ovo relativiziranje u kojem djeca ne će učiti i znati ono što smo svi doživjeli? Kako je došlo do toga da dio netočnih tumačenja i nepotpunih tumačenja uđe čak u školske udžbenike, a evidentno je da se radi u najmanju ruku o poluistinama? Kako se u toj konfuznoj realnosti može snaći metodičar nastave povijesti, kako nastavnik i učitelj, kako djeca? Kako uopće predavati povijest? Što je temeljni razlog oprečnih viđenja najnovije hrvatske povijesti: različito poimanje nacije, države i uopće državotvornosti kao takve? Ta i slična pitanja učinila su ovaj skup, na kojemu se okupio velik broj zainteresiranih građana, vrlo zanimljivim.

Nakana organizatora skupa bila je da se predstave različita viđenja Domovinskog rata. Jedno od tih viđenja izražavaju knjige «Jedna povijest, više historija» i «Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest», koje su «Documenta», kao izdavač, htjela ponovno aktualizirati. Zato su «Documenta – Centar za suočavanje s prošalošću» i HHO organizirali svojevremeno (25. siječnja 2008.) okrugli stol u Novinarskom domu, na kojem su političari, a na žalost i jedan ugledni povjesničar, najgrublje napali kritičare «Dodatka». Izražavajući svoje divljenje prema «Dodatku» i priložima kojima su autori toga uradka pokušali razračunati sa svojim nesumišljenicima u knjizi «Jedna povijest, više historija», prof. dr. Gvozden Flego o kritičarima «Dodatka» na okruglom stolu je tada rekao: «Po tom ovaj zbir tekstova na vrlo zgodan, ali tragičan, naravno,

način ilustrira i daje prilog historiografiji, dakle novije hrvatske znanosti, ali i historiografiji novijeg ili barem dijelu novijeg hrvatskog novinarstva. Taj dio, o kojem je kolega Uzelac govorio, ostao je na razini senzacionalizma, ali i mnogo više od toga: **huškaštva, jednostranosti, plagiranja, u krajnjoj konsekvenci traženja krvi i ekscesa...»**

Na žalost, autori «Dodatka», koji je trebao biti temeljni udžbenik za sve osnovne i srednje škole u Hrvatskoj za upoznavanje najnovije hrvatske povijesti, kao ni izdavači knjige «Jedna povijest, više historija», na ovaj dijalog nisu došli, iako su bili uredno pozvani najmanje mjesec dana prije održavanja skupa. Umjesto toga prof. dr. Tvrtko Jakovina, mr. Magdalena Najbar Agičić i Snježana Koren, prof., poslali su jedno čudno pismo naslovljeno na autora ovih redaka (i ostale organizatore okruglog stola).¹ Kažem čudno (eufemistički reče-

¹ Donosimo u cijelosti ovo pismo za buduće istraživače:

«Dr. sc. Mato Artuković
Hrvatski institut za povijest
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
A. Starčevića 8, Slavonski Brod

Poštovani dr. Artuković (i ostali organizatori okruglog stola)!

Najljepša vam hvala na pozivu za sudjelovanje na okruglom stolu *Viđenja najnovije hrvatske povijesti*. S obzirom da su od «slučaja Dodatak» prošle gotovo četiri godine, doista nas raduje što i dalje postoji takvo zanimanje za naš rad.

Budući da ste naveli naša imena među diskutantima – usprkos tome što nismo potvrdili svoj dolazak na vaš skup, a što smo smatrali dovoljno jasnim znakom da ne namjeravamo na njemu sudjelovati – smatramo shodnim obratiti vam se na ovaj način te molimo da ovo pismo pročitate sudionicima skupa, kako ne bi bilo dodatnih nedoumica zbog razloga našeg odsustva.

Uvjereni smo kako nije potrebno posebno dokazivati naš interes za pitanja najnovije hrvatske povijesti, kao i za njihovo mjesto u nastavi. Vaš interes, kao i vaši stavovi, također su nam dobro poznati iz mnogobrojnih uradaka i izjava koje već više godina plasirate u raznim medijima po čemu se može zaključiti da je cijeli slučaj na vas ostavio vrlo dubok dojam.

No, vaše dosadašnje odbijanje da prihvatite naša objašnjenja čak i za najjednostavnija tehnička pitanja (npr. koliko je dugo trajalo pisanje teksta *Dodatka*), kao i vaša apsolutna nespornost da odgovorite na naša osnovna pitanja (npr. kako su vaše recenzije dospjele u tisk prije nego li u naše ruke), ukazuje da je prostor za produktivan i smislen dijalog vrlo sužen. Štoviše, s obzirom da su se vaši istupi dobrim dijelom svodili na pobrojavanje navodnih krivotvoritelja novije hrvatske povijesti, nemamo razloga vjerovati da će okrugli stol u vašoj režiji proteći u drugačijem tonu.

Vrijedi napomenuti da nam knjižicu koja je povod ovom okruglom stolu, i o kojoj smo pozvani diskutirati, još niste dostavili. Bilo bi vrlo lijepo da ste to uradili, ne samo kako biste nas upoznali s materijom za raspravu, već i stoga što je izašla kao izdanje državnog instituta koji se financira novcem svih poreznih obveznika, pa tako i našim.

Ipak smo se uspjeli upoznati s njezinim sadržajem u dovoljnoj mjeri da možemo sa zadovoljstvom konstatirati kako objavljeni tekstovi u svemu potvrđuju stavove koje smo iznijeli u publikaciji *Jedna povijest – više historija. Dodatak udžbenicima s kronikom objavljivanja*

no), jer ozbiljan čovjek očekuje i od mlađih ljudi nego što su potpisnici toga pisma više mirnoće, više poštovanja drugačijeg mišljenja na što se toliko kunu. Pa ako autor ovih redaka to poštovanje i nije zaslužio, mislim da bi i po njihovim mjerilima to poštovanje i respekt trebali zasluživati ostali sudionici okruglog stola. Kolega i kolegice koji su potpisali pismo morali su ipak pokazati malo više sposobnosti za samosvladavanje, malo više finoće u ophođenju (ne namještene, nego urođene ili samoodgojem stečene), malo više skromnosti (ne namještene, nego urođene ili stečene promatranjem svijeta i života oko sebe). Zar su pozvani diskutanti zavrijedili uvredu da su došli na skup kao tuđe sredstvo, pijuni, ljudi bez svojega mišljenja kako ih vide i prikazuju prof. dr. Tvrtko Jakovina, mr.sc. Magdalena Najbar Agičić i Snježana Koren, prof. To čine kad, pripisujući netolerantnost autoru ovih redaka, pišu: «Štoviše, s obzirom da su se vaši istupi dobrim dijelom svodili na pobrojavanje navodnih krivotvoritelja novije hrvatske povijesti, nemamo razloga vjerovati da će okrugli stol u vašoj režiji proteći u drugačijem tonu.» A onda, po njihovom mišljenju, poentiraju sebi na sumnjivu slavu, veseleći se «unaprijed... eventualnoj publikaciji koja će zasigurno – kao i vaši dosadašnji tekstovi – pružiti dragocjen materijal za analizu stručnjacima raznih profila». Raznih profila!!! Ovaj prikaz nema nakanu biti polemika s potpisnicima ovoga pisma. Stoga ću reći samo ovo: dopuštam mogućnost, ako ih to veseli, da autor ovih redaka s onim što radi i kako radi i služi «za analizu stručnjacima raznih profila», pa dakle i psihijatrima, psiholozima i svim drugim «...lozima», ali to ne znači da su svoju nemoćnu srditost potpisnici pisma trebali usmjeriti i prema svim drugim časnim sudionicima ovoga skupa. Autoru ovih redaka, koji naročito voli razgovarati s onima koji drugačije misle (naravno, samo ako ne tuku), žao je što autori «Dodatka» i urednici i izdavači knjige «Jedna povijest, više historija» nisu bili na skupu. Ali što ćemo, argumenti nam vrijede i onoliko koliko smo ih spremni braniti i u sredini u kojoj nismo okruženi samo i isključivo svojim sumišljenicima (kao npr. u Novinarskom domu).

Na skup u «Zlatnoj dvorani» bili su pozvani samo povjesničari i znanstvenici koji se bave nastavom. Željelo se time izbjeći moguće optužbe da se

(Documenta, Zagreb, 2007.). Lako se može pretpostaviti da će to biti slučaj i s raspravom na okruglom stolu, pa se unaprijed veselimo eventualnoj publikaciji koja će zasigurno – kao i vaši dosadašnji tekstovi – pružiti dragocjen materijal za analizu stručnjacima raznih profila.

Uvaženom skupu šaljem srdačne pozdrave. Bez nas će on, posve smo uvjereni, većini biti puno ugodniji, manje multiperspektivan i stoga manje relativizirajući.

S osobitim štuovanjem,

Zagreb, 23. ožujka 2009.

Prof. dr. Tvrtko Jakovina
Mr. sc. Magdalena Najbar-Agičić
Snježana Koren, prof.«

želi politizirati. Slučajnom čitatelju ovoga prikaza ne će biti na odmet da zna kako su za okrugli stol u Novinarskom domu, na kojem je promovirana knjiga «Jedna povijest, više historija» a do nebesa uzvisivan «Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest» pozvana i zaslužna imena povijesne znanosti kao dr. Gvozden Flego, dr. Slobodan Uzelac, dr. Žarko Puhovski, g. Zoran Pusić, dr. Milorad Pupovac, g. Tomislav Jakić, ili izvjesna Vesna Mihoković «ispred Foruma za slobodu odgoja», kako se je sama predstavila. Gđa Vesna Teršelič, vrijedna voditeljica udruge «Documenta-Centar za suočavanje s prošlošću», i uz HHO organizatorica ovoga okruglog stola, poučila nas je u intervjuu za TV Novu istoga dana kad je bila promocija u Novinarskom domu «da u 'Dodatku' povjesničari striktno koriste multiperspektivnost. Koriste izvore s različitih strana rata. I to je pristup koji je **relativno nov u hrvatskoj historiografiji**» (!!!). Da ne ispadne da sam prekritičan, zamolit ću kolege autore «Dodatka» da objasne gđi Teršelič što je rekla. Hrvatska povijesna znanost ipak je malo starija od datuma kada se gđa Vesna Teršelič u nju uključila. Već više od godine dana s nestrpljenjem očekujemo publikaciju s toga okruglog stola koju je isti dan najavila gđa Vesna Teršelič. No, ta se knjiga, sada smo u to sigurni, ne će pojaviti. Ne će zato što su temeljne teze onih koji su branili «Dodatak» (a cijeli skup je bio samo tome posvećen), već taj dan potpuno srušene argumentiranom kritikom dr. Branka Dubravice, a usuđujem se reći, a da mi to ne bude uračunato u pristranost, i autora ovih redaka. Bilo bi jako dobro da se publikacija s toga okruglog stola pojavi da javnost više zna o tomu što je tko i kako ondje govorio, jer je tu bilo i programatskih govora. No, cijeli taj skup ispao je pokisao vatromet, pa onda sigurno ne će ni knjiga s njega biti objavljena kako je obećala gđa Teršelič.

Na okruglom stolu «Videnja najnovije hrvatske povijesti» uvodno izlaganje imao je dr. **Mario Jareb**, jedan od autora knjige «Multiperspektivnost ili relativiziranje?». Ukratko je predstavio ovu knjigu, koja je odgovor na knjigu «Jedna povijest, više historija», u kojoj su se autori «Dodatka» na neprimjeren način pokušali obračunati sa svim recenzentima koji su negativno ocijenili njihov uradak (podsjetit ću čitatelja da je bilo šest negativnih recenzija, a samo jedna pozitivna). Dr. Jareb je istaknuo bitne primjedbe recenzenata, napose onu o relativiziranju istine o Domovinskom ratu, «kojega inače autori i ne zovu Domovinskim ratom», nego ga spominju tek jedan jedini put, usput, kao pojam koji se «uvriježio» u Hrvatskoj. Jareb je zamjerio autorima u knjizi «Jedna povijest, više historija» što neodmjereno napadaju autore zapaženih monografija i niza znanstvenih članaka iz suvremene hrvatske povijesti, a da za svoje napade nisu priložili niti jedan argument, npr. neko svoje istraživanje o Domovinskom ratu. Kritičari «Dodatka» postali su predmet napada i obračuna u knjizi «Jedna povijest, više historija», samo zato što su prepoznali i negativno ocijenili jedan loš tekst.

U svom izlaganju dr. **Ante Nazor** je istaknuo dvije bitne činjenice: postoji literatura na temelju koje «možemo dobiti vrlo jasan, objektivan okvir

događaja u Domovinskom ratu. Problem je u tome što neki ne drže do te literature.» Nazor je naveo samo neke knjige i neka od imena koja se ne mogu zaobići: «Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat», «Srpska pobuna u Hrvatskoj», radovi i knjige dr. Barića, dr. Marijana, dr. Žuneca. Uz literaturu koja se mora konzultirati, dr. Nazor navodi i još jednu činjenicu koju zna i svaki đak: «Izvori tu moraju biti temelj.» Ono što mu posebno smeta u prikazima Domovinskog rata jest kada se iz tih prikaza ne vidi karakter toga rata. U školski udžbenik ne mogu ući termini da su npr. «Srbi stavili pod svoju kontrolu teritorij», da se «ni uz jednu akciju Hrvatske vojske ne rabi termin oslobodilačka». Da se radilo o agresiji i okupaciji pokazuju i svi dokumenti srpske provenijencije koje sređuje i u serijama izdaje Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata i Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje ili Centar za politološka istraživanja. Iz njih se jasno vidi da su «glavne snage dolazile iz Srbije, iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i praktično su okupirale teritorij, a onda su ga praktično održavali pobunjeni Srbi na ovim prostorima. Ali opet uz organizaciju, pomoć, logistiku iz Srbije». Dr. Nazora se prozivalo u knjizi «Jedna povijest, više historija» da nudi «pojednostavljene odgovore na kompleksna pitanja, a vlastite prosudbe i interpretacije proglašava povijesnim činjenicama». On je naime u kritici udžbenika Snježane Koren za 8. razred osnovne škole istaknuo da se ne bi smjele izostaviti činjenice poput ubojstva 13 policajaca u Borovom Selu (2. svibnja 1991.) ili u isto vrijeme ubojstvo policajca u Polači kraj Zadra, jer ta ubojstva pokazuju sustav i plan. Ubojstvo 13 policajaca u jednoj državi smatra krupnim događajem, kojemu mora biti mjesta u školskim udžbenicima. Izostaviti datum 2. svibnja, «a znamo svi što se događalo nakon 2. svibnja, posebice na području Slavonije, na području grada Vukovara», jednak je propust kao kad bi se pisalo o Prvom svjetskom ratu, «a da zaboravimo napisati nešto o sarajevskom atentatu». Dr. Nazor smatra da, osim po broju i po patnjama i stradanju pojedinaca, nije primjereno uspoređivati kolone prognanog nesrpskog stanovništva iz hrvatskih okupiranih krajeva s kolonama Srba iz zapadne Slavonije ili Knina 1995. Osim što su nastale u sasvim drugačijim okolnostima, te kolone se razlikuju i suštinski. «Prvi su rezultat, odnosno cilj velikosrpskog plana o etnički čistom srpskom teritoriju koji se provodio agresijom JNA i srpskih paravojskih postrojbi, a druge su posljedica legalnih oslobodilačkih operacija hrvatskih vojno-redarstvenih snaga». Opravdana je njegova kritika što se u poglavlju «Rat u Bosni i Hercegovini» nigdje ne govori o važnoj ulozi hrvatskih snaga u oslobađanju teritorija Bosne i Hercegovine od okupacije srpskih snaga. Ako se uzmu u obzir samo operacije 1994. i 1995. nakon «Oluje», riječ je o više od 5000 km².

Posebno je podvrgao kritici prikaz uzroka pobune u udžbeniku Snježane Koren. Iz njezine interpretacije proizlazi da su tu pobunu «uzrokovali srpski mediji i neodmjerene izjave hrvatskih političara». Zar «velikosrpska ideja nije bila glavni razlog ili čimbenik raspada bivše Jugoslavije?», s pravom se pita dr. Nazor. Trebalo bi vrlo ozbiljno i odgovorno stati pred pitanjem dr.

Nazora kad govori o tome što će djeca naučiti o tim strašnim događajima iz 90-ih iz školskih udžbenika. «Hoće li osmašima, nakon što pročitaju to poglavlje u udžbeniku, biti jasno da su '91. postojale samo dvije opcije u kojima je Hrvatska mogla izbjeći rat. Prva je da ostane u Jugoslaviji pod srpskom dominacijom, upravo onako kako je to zamišljalo srbijansko vodstvo, a Milošević proveo *jogurt revolucijama* i već 1989. stvorio uvjete za dominaciju u Predsjedništvu SFRJ. Ili druga opcija, da prihvati ideju Velike Srbije i pusti da se dijelovi teritorija Hrvatske izdvoje i pripoje srpskoj državi.» Na masovnim mitinzima iz 90-ih godina Ivica Račan i Stipe Šušvar su bili proglašeni «ustašama», a nisu davali «nikakve neodmjerene izjave». Interpretacija «Bljeska» i «Oluje» za dr. Nazora je potpuno neprihvatljiva jer odlazak srpskog stanovništva s okupiranih područja prikazuju kao «rezultat» «Oluje». Uopće se ne govori za razdoblje 1991-95. što je uzrok rata, zbog čega se ratuje, tko je odgovoran za sve to. Ne zna se uzrok zbivanja ni u cjelini niti u pojedinom slučaju, npr. zašto sukob u Pakracu i slično. Kad se uzmu u obzir dokumenti srpske provenijencije, jasna je kronologija i uzročno posljedične veze. Ali, nitko od autora nije tražio niti konzultirao dokumentaciju. Požalio je što nitko od autora «Dodatka» nije nazočan na skupu, jer drži da bi dijalog i razmjena argumenata bila i potrebna i korisna.

Izlaganje prof. **Ljilje Vokić** kao svjedoka zbivanja, bilo je zanimljivo, jer je otkrila pojedinosti iz povijesti «Dodatka», koje traže odgovor. Kao ministrica prosvjete ona je 1998. s predstavnikom Vijeća Europe Gabriellom Mazzom dogovorila moratorij na učenje najnovije hrvatske povijesti u Hrvatskom Podunavlju i da srpska djeca u Hrvatskoj uče opširnije srpsku povijest, napose srednjovjekovnu: Nemanjiće, Stefana Nemanju, Sv. Savu, Stefana Prvovjenčanoga, cara Dušana, srpsko kraljevstvo i carstvo itd. «To je trebao biti 'Dodatak'. I za to je, to svjedočim pred svima, imam te argumente i dokaze, gospodin Zlatko Mateša, tadašnji predsjednik Vlade, ne ću reći da me je prisilio, ali gotovo me prisilio da gospodinu Pupovcu i Srpskom kulturnom društvu 'Prosvjeta' s računa Ministarstva uplatim 250 000 kn. kako bi oni napravili taj program o kojem sam vam rekla. Dakle, o caru Dušanu, Stefanu Nemanji i tako dalje. O ovoj vrsti programa, dakle 'Dodatku' vezanom za Domovinski rat, nije uopće ništa bilo dogovoreno.» Za uzvrat, od predstavnika Vijeća Europe tražila je da škole budu neutralnog naziva. To je i prihvaćeno međunarodnim ugovorom koji je usvojio i Hrvatski sabor.

Dakle, Ministarstvo je uplatilo 250 000 kn. za jedan program srpske povijesti, prije svega srednjovjekovne. Otkuda je umjesto toga udžbenika i takvog programa iskrasao ovaj Dodatak? Kome je i zašto trebao? Tko je i zašto iskoristio jedan ugovor da bi umjesto dogovorenoga proširenog programa srpske nacionalne, ponajprije srednjovjekovne povijesti, forsirao ovaj *Dodatak* baš o Domovinskom ratu? Svjedočenje prof. Vokić dragocjen je putokaz budućem istraživaču.

Dr. **Josip Jurčević** je u svom izlaganju naglasio da je Hrvatska pluralno društvo, pa u tom smislu svatko, pa i znanstvenici, ima pravo pisati, misliti, govoriti, tiskati što god hoće. On se i u vrijeme pojave «Dodatka» o njemu najoštrije izjasnio kao stručnjak koji se bavi razdobljem Domovinskoga rata. Smatra da udžbenik o Domovinskom ratu, kao i ostale udžbenike iz drugih razdoblja, treba pisati osoba koja se znanstveno bavi tim razdobljem. No, to nije tako. «I to je razlog, prvi razlog, ishodište zašto je taj 'Dodatak' nestručan. Jer nitko od onih troje kolega, koji su ga napisali, nema ni jedan stručni, ni znanstveni istraživački rad iz toga razdoblja.» Oni su ga mogli pisati na temelju svojih percepcija, političkih uvjerenja, kao što ga je mogao napisati bilo koji građanin. To je bilo i jest njihovo pravo. Ali, ako je riječ o sustavu, stvari bi morali dublje gledati, tražiti korijen, kronologiju svega. Institucije koje mi plaćamo kao porezni obveznici nisu dopuštale da se znanstveno bavimo istraživanjem Domovinskog rata. Tek je 2001./2002. odobren prvi put znanstveni projekt, kojemu je dr. Jurčević bio voditelj. Istaknuo je slabu potporu i ustanovama i projektima koji obrađuju ovu problematiku. Smatra da nije problem u tome što troje autora pišu takav «Dodatak», nego je bit problema u Ministarstvu, pa je «naš glavni problem što je taj 'Dodatak' nastao uz potporu našega nadležnog Ministarstva», te je prema tome «Vlada kriva što se olako krivotvori povijest». Da se radi o agresiji na Hrvatsku misle svi građani Hrvatske, pa i Srbi, jer većina nije sudjelovala u agresiji, a u jednom značajnom postotku su bili i dragovoljci u borbi protiv agresora, uključujući i obranu Vukovara. «Glavni problem je što je 'Dodatak' nastao unutar sustava. To znači, on bi zapravo trebao predstavljati dominantnu vrijednost i dominantan stav hrvatskoga društva što očito nije.» Prema tome krivnju ne snose autori, nego nositelji sustava.

«Ali, ako ne budemo razmišljali na ovaj način i ako krivce i odgovorne budemo tražili u kolegi Jakovini ili ostalima, to će biti potpuno pogrešno. Dakle, oni imaju pravo pisati što god hoće svojim privatnim novcem, stranim donacijama, ali mi moramo kao društvo onemogućiti da nešto što je potpuno protivno činjenicama, našem identitetu i našim nacionalnim interesima, dakle, onome što mi financiramo, da se to može pojavljivati našim novcem. Prema tome, svi mi se možemo, koji smatramo da je taj *Dodatak* loš, osjećati odgovornima jer smo mi platili taj *Dodatak*. Dakle, praktično, neki stručnjak je povjerio, ili stručno povjerenstvo Ministarstva je povjerilo nestručnjacima da pišu o tom osjetljivom razdoblju. Naravno, oni su napisali to što su napisali. Dakle, u hijerarhiji odgovornosti njihova odgovornost je sigurno, s ovog općeg motrišta daleko, daleko najmanja. U tom smislu, dakle, stanje u historiografiji s ovim dodacima i svime što je proistjecalo iz Soluna neće se promijeniti dokle mi, kao intelektualci, pogotovo povjesničari, koji uvijek kreću od uzroka, ako ne vidimo, zapravo, gdje je pogreška počela. Dakle nije problem onaj tko piše, nego je problem kakav je to sustav u Hrvatskoj koji zapravo ruši hrvatsko društvo i njegovu koheziju na temelju krivotvorina, stereotipa i tako dalje. I još to mi plaćamo.» Dr. Jurčević je istaknuo da zapra-

vo nije uopće vrijedno govoriti o «Dodatku», nego tražiti odgovore kako je moguće «da u jednom ovakvom društvu s jako puno obrazovanih ljudi, uključujući historiografski sustav, da se događaju ovakve stvari, da 'Dodatak' zapravo jest simboličko pravilo društvenih odnosa u Hrvatskoj, uključujući historiografiju.» Problem je u tome što mi kao građani to pravilo financiramo iz svojih džepova.

Akademik **Tomislav Raukar** bio je spriječen doći na okrugli stol pa je ustupio svoju recenziju «Dodatka» iz koje je Mato Artuković pročitao pojedine dijelove. Treba svakako primijetiti i naglasiti da organizatori okruglog stola u Novinarskom domu, gdje je promovirana knjiga «Jedna povijest, više historija» i «Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest», nisu pozvali akademika Raukara. To iznenađuje (ili ne iznenađuje), jer je akademik Raukar glavni recenzent «Dodatka», i jer je predsjednik povjerenstva za HNOS. Prema tome njegova recenzija ima posebnu težinu.

Akademik Raukar je istaknuo da su neka poglavlja «sažeta i korisno informativna», ali da druga otvaraju razna pitanja. Takvo je poglavlje «Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija i njezine republike u 80-im godinama 20. stoljeća». U njemu se govori da se tada Jugoslavija susretala s raznim problemima koji su «doveli do nestanka države», ali da «o tome koji su odlučujući postoje različita mišljenja». Odgovor na to teško i važno pitanje, koji su to problemi, prepušta se učeniku. Akademik Raukar s pravom zamijera autorima što to čine, a usput daju nedostatne ili vrlo diskutabilne informacije da učenik sam nešto zaključiti. U tom poglavlju napose upozorava na predstavljanje stanja u Srbiji koje se prikazuje u smislu Miloševićeve politike. «Uz 'Srbija' je na primjer, između ostaloga dodan tekst: 'Jedina republika koja ima autonomne pokrajine. Zbog toga njezino političko vodstvo traži reviziju ustava' (7), što je samo površinski točno i kod učenika može stvoriti nepotpune zaključke o prilikama u Jugoslaviji nakon 1980. godine. Glavna značajka političkog i društvenog života u Srbiji u 80-im godinama, nakon smrti Josipa Broza Tita, bio je sve jači i sve izraženiji srpski nacionalizam, kojemu je zahtjev za promjenom ustava iz 1974. i ukidanjem pokrajina bio samo vanjski okvir i nuždan preduvjet za ostvarenje srpskih nacionalnih ciljeva. Učenik će o srpskom nacionalizmu u 80-im godinama, istina, više čuti na str. 10-11 (Putovi prema raspadu Jugoslavije), ali bi to već ovdje, u spomenutoj legendi, bilo dobro istaknuti. Tim prije što uz 'Hrvatska' nije propušteno navesti i to da postoji nezadovoljstvo 'položajem hrvatskoga jezika', što je neusporedivo manje prijetilo opstanku Jugoslavije od srpskog nacionalnog programa koji je bio izražen u Memorandumu Srpske akademije nauka i umetnosti i oko kojega su se okupile sve društvene snage u Srbiji.» Akademik Raukar navodi primjere iz kojih se vidi da ovaj «Dodatak» nije ispunio ono što se od udžbenika očekuje: da objektivno informira i objasni učeniku. Npr. «Dodatak» spominje slom SKJ na izvanrednom kongresu početkom 1990. kao važan trenutak za promjene, «ali bi ovdje bilo korisno

istaknuti temeljnu činjenicu: da je i taj slom bio posljedica sve jačeg pritiska srpskog nacionalnog programa, napose potkraj 80-ih godina. Stanovitu predodžbu o tome učenik može stvoriti na temelju Izvora 4, ali informacija o izvanrednom kongresu SKJ u 'Dodatku' ipak nije potpuna. Jer, temeljno bi pitanje trebalo biti: tko je izazvao raspad Saveza komunista Jugoslavije? Delegacije SK Slovenije i Hrvatske, koje su napustile kongres, ili politika Srbije i S. Miloševića? Primjenjujući načelo 'multiperspektivnosti', svaka bi, na kongresu suprotstavljena, strana mogla zastupati vlastito tumačenje, premda su uzroci zbivanja na tom posljednjem kongresu SKJ više nego jasni. Iz toga slijedi metodičko pitanje: treba li zaključak o toj odlučujućoj činjenici samo prepustiti kritičkom razlaganju učenika ili na tu činjenicu i tekst udžbenika mora izričito upozoriti?» Ističe također da autori ne poštivaju kronologiju zbivanja pri čemu ne spominju neke važne događaje bitne za razumijevanje prilika u SFRJ. Jedan od takvih događaja je proslava 600. obljetnice Kosovske bitke kod crkve Lazarice na Kosovu Polju kod Knina 9. srpnja 1989. kada se uzvikivalo «Ovo je Srbija». «Kako se to zbiva godinu dana prije tzv. 'balvan revolucije', kronologija pomaže razumijevanju okolnosti u kojima dolazi do Domovinskog rata. Jer, u nastavku se teksta ističe da su 'radikalne srpske skupine obnovile četnički program i zahtijevale zapadne srpske granice na liniji Virovitica-Karlovac-Karlobag', ali se to u 'Dodatku' veže uz ljeto 1990. (16), pa bi učenik mogao zaključiti da su se takve ideologije pojavile tek 1990., nakon višestranačkih izbora i nakon saziva prvog višestranačkog Hrvatskog sabora 30. svibnja 1990., možda kao odgovor na te krupne promjene u političkom sustavu SR Hrvatske. Politički miting kod crkve Lazarice 9. VII. 1989., pak, pokazuje da su radikalni zahtjevi među Srbima u Hrvatskoj javno istaknuti znatno ranije, već u razdoblju dok je još postojala Socijalistička Republika Hrvatska i dok je u Hrvatskoj vladala potpuna 'hrvatska šutnja', pa se u 'Dodatku' činjenica o mitingu kod Lazarice u srpnju 1989. ne bi smjela zaobići.»

Akademik Raukar nadalje upozorava da «Dodatak» nije svoj program ni terminologiju uskladio s HNOS-om što su autori morali učiniti. Od tuda i njegova zamjerka da se pojam «Domovinski rat» spominje samo jednom, kada se kaže da se za period između 1991. i 1995. u Hrvatskoj «uvriježio naziv Domovinski rat». Umjesto njega «dosljedno se upotrebljava samo općeniti naziv rat, a za njegova početna razdoblja još i naziv oružani sukobi ili samo sukobi, na jednom mjestu i teške borbe.» Akademik Raukar ističe što HNOS kao obvezujući standard u svojim temama jasno postavlja kao standard znanja, što «Dodatak» nije prihvatio. «U 10. temi HNOS-a za osmi razred, 'Postanak i razvoj samostalne Hrvatske' nazivlje je o ratu 1991.-1995. u Hrvatskoj vrlo pažljivo strukturirano: u središtu je pojam *Domovinski rat*, s njegovim ključnim okvirom: *agresija*, *okupacija* i *oslobađanje okupiranih područja* u Hrvatskoj. Taj slijed pojmova, bez kojih se ne mogu razumjeti zbivanja u Hrvatskoj između 1991. i 1995. godine, u 'Dodatku' se rijetko spominje, na primjer, u legendi uz kartu na str. 21. Umjesto 'okupacija' i 'oslo-

bađanje okupiranih područja' govori se o područjima pod srpskom ili hrvatskom 'kontrolom' ili 'nadzorom' (23, 24, 25, 27, 28, 39) i njihovim uzajamnim promjenama, čime se stvara predodžba o nekom unutarnjem, građanskom ratu u Hrvatskoj i ublažava činjenica o agresiji na teritorij Republike Hrvatske koja je pomno pripremljena u središtima izvan Hrvatske.» Nadalje upozorava kako je propust i to što autori ne spominju Ovčaru. «Zbog potpunosti obavijesti o sudbini vukovarskih branitelja i ranjenika nužno je spomenuti Ovčaru i objasniti sadržaj i značenje tog pojma.» «Snimak Dubrovnika u jesen 1991. posve je neuvjerljiv i jedva ocrta stradanje njegovih stanovnika», s pravom ističe akademik Raukar, upozoravajući na knjigu «Dubrovnik u ratu», koja je autorima mogla poslužiti za bolju informiranost.

Za poglavlje «Rat u Bosni i Hercegovini 1992-1995.» također nisu, po mišljenju akademika Raukara, istaknute bitne činjenice niti njegov pravi karakter: velikosrpska agresija. On upućuje autoricu na određenu literaturu koja upotrebljava taj pojam, pa i na njezin raniji udžbenik za 8. razred gdje se spominje «agresija na Bosnu i Hercegovinu», dok je «u 'Dodatku' taj jedino točni izričaj zanemaren». Sasvim je opravdana i primjedba u kojoj profesor Raukar traži da se objasni što je bitno za plan koji je međunarodna zajednica izradila 1994., koji je «Srbima nudio široku autonomiju unutar Hrvatske», ali ga je «srpsko vodstvo odbacilo. «To je točno, ali bi ovu rečenicu trebalo precizirati i reći da je široku autonomiju Srbima u Hrvatskoj nudio znameniti plan Z4, a onda i protumačiti što bi za Hrvatsku značilo prihvatanje tog plana i kakve bi bile njegove posljedice.»

Kao i većina recenzenata, i akademik Raukar upozorio je na neprikladan prikaz vojno-redarstvenih oslobodilačkih akcija «Bljesak» i «Oluja». Autori pišu kako je tim akcijama Hrvatska vojska «pod svoju kontrolu stavila» i pod «hrvatski suverenitet vratila» određena područja. No, ne kažu, primjećuje prof. Raukar, «da je tim vojno-redarstvenim akcijama oslobođena glavina okupiranih područja Republike Hrvatske, osim Podunavlja. Premda tu suzdržanost, barem donekle, ublažava legenda uz kartu na str. 21., u kojoj su te vojno-redarstvene akcije svrstane u pojam 'Akcije oslobađanja', ipak bi udžbenik najnovije povijesti o tim akcijama trebao sadržavati iscrpniji i primjereniji tekst, barem na onoj razini koja se nalazi u postojećim udžbenicima koji i naslovom ističu 'Oslobađanje okupiranih područja' (S. Koren, Povijest 8, 232)».

Prikazi «Oluje» s fotografijama i popratnim tekstom «O izvorima», po mišljenju akademika Raukara, «konceptijski su potpuno neprihvatljivi». On o tome kaže: «Najprije, dvije fotografije s legendama: doček hrvatskih vojnika nakon 'Oluje' u Zagrebu i srpsko stanovništvo nakon 'Oluje' napušta Hrvatsku, lijep su primjer sugestivnog slaganja slikovnih vrela, ali i upozorenje na oprez pri 'multiperspektivnom' pristupu povijesnim pojavama u udžbenicima. Jer, te dvije fotografije, postavljene jedna uz drugu, same za sebe, bez svih potrebnih tumačenja, mogu učenika usmjeriti prema zaključ-

ku da je 'Oluja' zapravo bila akcija 'etničkog čišćenja', odnosno da je hrvatska vojska izvršila ratni zločin (ist. M. A.). Hrvatski tenkovi i oklopna vozila prodiru na područje tzv. Republike Srpske Krajine i vojnom silom primoravaju ugroženo srpsko stanovništvo na masovno napuštanje svojih naselja i domova, a nakon toga Zagrepčani radosno dočekuju hrvatske vojnike. Dosljedno tome, u tekstu 'O izvorima' uz te se fotografije ističe da 'svaka od njih priča svoju priču o njezinim rezultatima: jedna o pobjedi, a druga o tragediji i gubitku'. Na kraju se dodaje da 'zajedno, ova dva izvora ukazuju na složenost svake povijesne pripovijesti'. U načelu je to točno, ali u tekstu koji prati te fotografije ništa nije učinjeno da se ta 'složenost' barem nagovijesti i upozori na okolnosti u kojima se zbila pojava, zasvjedočena na drugoj fotografiji. U kratkom, pak, tekstu tog poglavlja, na prethodnoj strani, samo je u jednoj rečenici istaknuto da je srpsko stanovništvo iz Like, Korduna, Banije i sjeverne Dalmacije 'većinom izbjeglo u BiH i Srbiju' (28).

Pojaва, prikazana na drugoj fotografiji, egzodus srpskoga stanovništva iz krajeva koji su tvorili 'Republiku Srpsku Krajinu', tragična je i ljudski potresna epizoda Domovinskog rata. No ovako, s jednom fotografijom i jednom šturom legendom, te tumačenjem, u kojemu je ona samo suprotstavljena prvoj fotografiji i radosti zbog pobjede, ona učeniku nije vjerodostojno protumačena.

Nije, dakako, ova recenzija primjereno mjesto za iscrpno razlaganje o uzrocima i okolnostima masovnog egzodusa srpskoga stanovništva s područja Krajine u vrijeme 'Oluje'. Dovoljno je reći da je bijeg srpskoga stanovništva bio unaprijed pažljivo pripremljen, jer su čelnici 'Republike Srpske Krajine' unaprijed znali za akciju hrvatske vojske, pa je stanovništvu naredeno povlačenje prema Bosni i ono napušta svoje domove prije bilo kakvog kontakta s hrvatskom vojskom. Naravno, to nije u suprotnosti s činjenicom da je 'Oluja' povod egzodusu, jer da se Republika Hrvatska nije odlučila da vojnom akcijom oslobodi vitalne dijelove svojega okupiranog teritorija ili, na primjer, da je prihvaćen plan Z-4, do njega ne bi došlo. Ali bez obzira na to, činjenica o programiranom egzodusu srpskoga stanovništva, ustvari, činjenica da su čelnici 'Republike Srpske Krajine' radi vlastitih interesa žrtvovali svoj narod, u 'priči' o dvije fotografije na str. 29. 'Dodatka' nedvojbeno je iznimno važna.»

Na kraju prof. Raukar ukazuje na manjkavosti multiperspektivne metode kako su je u ovom udžbeniku demonstrirali autori. «Prije svega, 'multiperspektivnost' ne smije maglicom različitih motrišta zaklanjati pogled u pouzdano utvrđene činjenice, što znači da u takvim situacijama učitelj ipak mora usmjeravati samostalni, kreativni rad učenika. Fotografije o 'Oluji' na str. 29. 'Dodatka' dovoljno su upozorenje o nužnosti opreza jer se može postaviti pitanje: kako bi učenik mogao valjano izvršiti 'Zadatak', naveden pri dnu strane 29., ako je prepušten samo dvjema fotografijama o 'Oluji' na istoj strani i tekstu, u kojemu se zanemaruju neke ključne činjenice... Tekstovi

udžbenika iz povijesti moraju sadržavati ključne činjenice o nekom pitanju, bez obzira na to jesu li one ugodne ili neugodne. Samo dostojanstveno suočavanje s prošlošću, oslonjeno na činjenicama i istini, na kritičkom i etičkom promišljanju o povijesnome može naraštaje naših učenika usmjeriti prema jednom budućem društvu, u kojemu će poznavanje i tolerancija prema drugima biti osnovica suživota i uzajamnog uvažavanja.»

Prof. dr. **Ivo Rendić Miočević** naš je sigurno najbolji metodičar nastave povijesti. Ni on nije pozvan na okrugli stol u Novinarski dom, iako je bio jedan od recenzenata koji je negativno ocijenio «Dodatak». Na ovom skupu skrenuo je pozornost sudionika da ne treba raspravljati samo o «Dodatku» i knjizi koju su izdala «Documenta». «Dodatak» je kao udžbenik neprihvatljiv već zbog činjenice da se ne zna je li on za gimnazije ili osnovnu školu. Čudi se zadatku poput onoga na str. 19. «Dodatka» da se od učenika traži da napišu esej o raspadu Jugoslavije. To bi bio golem problem i za svakog iskusnog povjesničara. I multiperspektivnost kako je demonstrirana u «Dodatku», predstavlja problem. Autori ne uključuju u tu multiperspektivnost današnje srpske autore, od kojih neki upozoravaju da bi se srpska elita u Hrvatskoj trebala malo okrenuti prema sebi i priznati i svoj grijeh. Prema mišljenju dr. Rendića Miočevića, dakle, «Dodatak» nije problem, njega je lako odbaciti jer je kao udžbenik loš. No pravi je problem, po njegovim riječima, u tome što su kod nas npr. 2004. napisani katalozi za sve predmete, u šestom mjesecu 2005. izlazi novi plan kao standard, a 20. rujna 2005., kad je škola već počela, izlazi eksperimentalni program, pa i za povijest. «To su neozbiljne stvari, to se u pedagogiji ne smije dopustiti». U «Školskim novinama» napisao je, ocjenjujući što se zbiva, prosvjed pod naslovom «Requiem za hrvatsku nastavu povijesti». «Zašto? Tko je postavio ciljeve? Ciljeve koji su temelj nečega postavljaju upravo oni autori o kojima mi ovdje raspravljamo.» Dr. Rendić Miočević ističe da su njihovi udžbenici što se opreme, dizajna tiče dobri, ali im zamjera nestručnost i nevjerodostojnost. «Dakle, dogodilo se da su oni preuzeli nastavu povijesti u svoje ruke. Kataloge sastavljaju, pripremaju stručnjaci iz Zagreba. Isključeni su stručnjaci iz Dalmacije, praktičari iz Dalmacije, iz Like. Nosioци cijelog tog projekta su upravo autori iz ove grupe koje sad nažalost nema, s kojima bih ja mogao diskutirati. Oni su sve to složili. Oni su strašno u sukobu interesa. Pazite oni pišu udžbenike, i to zastupaju jednu izdavačku kuću... A oni stvaraju ciljeve povijesti. Ti ciljevi svedeni su na *trebalo bi, mora*. To je verbalizam koji je naslijeđen iz komunizma. Tako se ne pišu ciljevi. Pitanje je, tko je ovlastio te ljude, pisce udžbenika, da oni preuzmu monopol u nastavi povijesti? To je veliko pitanje.» Prof. Rendić Miočević istaknuo je još jednom da postoji «monopol jedne grupe koja je itekako u sukobu interesa jer oni pišu udžbenike», a da uz to ignoriraju i tradiciju, velike pedagoge poput Stjepana Matičevića, da su svojim «ciljevima» nakon osam godina učenja povijesti doveli do toga «da učenik ne zna ništa o svom narodu, da ne zna o svojem identitetu, da ne zna o svojim nacionalnim vrijednostima». Tu postoji krivnja i naše povijesne znanosti, koja se nije us-

mjerila prema interdisciplinarnosti. Povijesna znanost nije iskoristila saznanja etnopsihologije, psihijatrije, biopsihologije, socijalne biologije. Njegovo iskustvo s učenicima u obrađivanju takvih tema, kaže, polučilo je izvanredne rezultate. «Prema tome, povijesna znanost mora metodiци nastave povijesti dati novo gradivo. To gradivo mora biti interdisciplinarno. I tek onda kad budemo to interdisciplinarno gradivo dobili u škole, onda će dijete moći razmišljati o povijesnoj viziji.»

Prof. dr. **Ante Bežen** se bavi teorijom udžbenika i obrazovnom udžbeničkom politikom. S tog gledišta rekao je vrlo jasno nekoliko stvari. Istaknuo je da «Dodatak» «nema nikakve utemeljenosti u zakonodavnoj sferi, dakle nije utemeljen na Zakonu o udžbenicima». Po zakonu svaki predmet ima svoj udžbenik, svaki razred ima svoj udžbenik, a «Dodatak» je namijenjen i osnovnim i srednjim školama, što znači «da uopće nije ni metodički utemeljen jer nema razlikovanja razine učeničkog razvitka i dobi. U tom smislu, narudžba tog 'Dodatka' nije ni zakonom niti logikom struke uopće opravdana.» Dr. Bežen je citirao što kaže nastavni program za temu koja se zove «Postanak i razvoj samostalne hrvatske države». Udžbenici bi o toj temi morali sadržavati sljedeće:

- obrazložiti obnovu velikosrpske ideje, srpskog nacionalizma u Hrvatskoj i hrvatsku šutnju
- opisati višestranačje i prve poslijeratne, višestranačke izbore u Republici Hrvatskoj
- uloga predsjednika Franje Tuđmana
- opisati nastanak srpskih paravojnih postrojbi i okupaciju dijelova Hrvatske te agresiju JA na Sloveniju, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu
- opisati stradanja iz Domovinskog rata, Vukovara, Dubrovnika i drugih gradova
- imenovati istaknute hrvatske branitelje
- opisati osnutak Republike Srpske Krajine na hrvatskom teritoriju, progone Hrvata i građana Hrvatske koji nisu podržavali agresiju
- jasno odrediti kako je došlo do rata, tko je agresor, a tko žrtva
- navesti primjere teškoća hrvatske obrane i ulogu hrvatskog iseljništva
- uz pomoć povijesne karte, opisati tijek oslobođenja okupiranih područja u Hrvatskoj, akciju Maslenica, akciju Hrvatske vojske na Sektoru Jug, vojno-redarstvene akcije Bljesak i Oluja
- opisati posljedice rata, ljudske žrtve, materijalna razaranja, ratne zločine, etničko čišćenje, Ovcaru i Srebrenicu, raseljavanje stanovništva

- nabrojiti i obrazložiti primjere Domovinskog rata čak na području zavičaja.

«Prema tome, ovo što se nalazi u Programu, i što je, dakle, službena podloga za pisanje udžbenika, nije, naprosto, akceptirana od autora koji udžbenik pišu.» Dr. Bežen je svratio pozornost na izbor modela s pomoću kojih se objašnjavaju pojedini problemi. Npr. izbor izvora za upoznavanje stradanja Iloka. Autori «Dodatka» za to uzimaju strani izvor, Marcusa Tannera, koji se u kasnijim analizama pokazao nepouzdan i čak falsifikat, a nigdje ne koriste izvore koji su nastali u Hrvatskoj. On za to navodi antologijsku pjesmu Slavka Mihalića «Progonstvo Iloka», koja «i kad se radi o stvaranju metodičkih modela, može izvanredno dobro ilustrirati temu o kojoj je riječ i poslati određenu poruku. To je dakle, ta korelacija i integracija u nastavi između pojedinih predmeta», ali to nije iskorišteno.

Dr. Bežen je istaknuo da je multiperspektivnost poželjna kako u povijesti, tako i u svim drugim predmetima. «Međutim, ne može biti multiperspektivnosti kada je riječ o ciljevima nastave, nastavnih predmeta u nekom društvu. Naše društvo, kao što sam već naveo, određene ciljeve je uspostavilo i nema pravo nikakav autor udžbenika, ni pojedinac, ako piše udžbenik iz kojeg će učiti hrvatska djeca i škole, te ciljeve mijenjati prema svojim osobnim nazorima i prema svojim uvjerenjima. A to se u *Dodatku* izričito dogodilo.» Prof. Bežen je istaknuo svoje zaprepaštenje nad činjenicom da je u «Dodatku» ispuštena Ovčara, što bi po njegovom mišljenju bilo ravno kao «kad da bi se izostavilo ili da bi se uspostavilo izostavljanje holokausta. To je zapravo isto. Jer negiram li Ovčaru, znači mogu negirati holokaust.» U cijelom tom slučaju oko «Dodatka» najviše su koristili imali srpski političari u Hrvatskoj, «koji su se u najžešćem jeku buke oko 'Dodatka' jednostavno odrekli prava na udžbenike srpske manjine i, mada za to imaju zakonsko pravo, nisu uopće to smatrali bitnim pitanjem. A sve se oko toga stvorilo.»

Akademik **Nikša Stančić** bio je na čelu Povjerenstva za izradu «Dodatka udžbenicima za najnoviju povijest». I njegovo izlaganje bilo je, kao i prof. Vokić, važno jer je iznio neke činjenice bitne za «slučaj Dodatak» i za suvremenu povijest školstva. U ugovoru s predstavnikom Vijeća Europe bilo je zaključeno da se uvede moratorij od pet godina na učenje najnovije hrvatske povijesti u istočnim, dotada okupiranim dijelovima Hrvatske. Nakon pet godina to je trebalo organizirati i uvesti normalne udžbenike u sve dijelove Hrvatske. Odazvao se pozivu iz Ministarstva da se uključi u rješavanje tog problema. Tako je otišao u studenom 2002. u Osijek na sastanak s ravnateljima i nastavnicima povijesti iz dviju istočnih županija. Tu se u konstruktivnoj atmosferi razgovaralo o potrebi da se ukine moratorij, jer su nastavnici konstatali da nije logično u predavanjima stati na 1987.-oj, da se mora učenici nešto reći i o nastanku države u kojoj žive. On je predlagao da se uvede neki od postojećih udžbenika koji bi se transliterirao na ćirilicu i preveo na srpski jezik. «Krenulo je dakle s tim da se uvedu udžbenici, s tim da se vidi

je li potrebno za to područje nešto eventualno izmijeniti, nešto drugačije napisati, blaže napisati, blaže formulirati da ostane jedno te isto.» Međutim, «na sastanku u Ministarstvu prosvjete u prosincu 2002. predstavnici srpskih političkih organizacija i udruga (Srpsko narodno vijeće, Zajedničko vijeće općina Vukovar, Srpsko kulturno društvo 'Prosvjeta' i dr.) smatrali su da nije-dan od postojećih udžbenika nije prihvatljiv za uporabu u školama na srpskom jeziku, te je zaključeno da se oblikuje 'ekspertna skupina' za izradu 'separata' za povijest najnovijeg razdoblja.» Taj 'separat' je trebao biti dodatak udžbenicima koji su bili u uporabi u istočnim županijama a koji nisu imali posljednja poglavlja. Nakon toga je ministar Strugar u siječnju 2003. imenovao to povjerenstvo s akademikom Stančićem na čelu. Uz to povjerenstvo bilo je i povjerenstvo sastavljeno od službenika iz Ministarstva i pomoćnika Ministra. Ta su dva povjerenstva zajedno djelovala. Dalje je akademik Stančić govorio o svojim primjedbama vezanim za «separat». Na pitanje voditelja okruglog stola što misli o multiperspektivnosti i kakav je njegov pogled na multiperspektivnu metodu u samom *Dodatku*, rekao je: «Mogu Vam odmah odgovoriti na to pitanje. Multiperspektivnost je korisna, ali se da i zloupotrijebiti, kao i sve ostalo. Prema tome, sa multiperspektivnosti treba biti oprezan, i možda, i s ovim o čemu danas razgovaramo, imamo još jedno iskustvo s tim.» O tome je pisao i u načelnim primjedbama na rukopis «Dodatka» 22. travnja 2005. koje je razaslao članovima Povjerenstva i autorima gdje je o primjeni totalne multiperspektivnosti, tj. bez vrijednosnih odrednica, napisao sljedeće: «Primjena totalne multiperspektivnosti u nastavi povijesti, dakle potpuno i dosljedno prihvaćanje ravnopravnosti svih stajališta u životu i znanosti, vodilo bi s jedne strane poricanju same povijesne znanosti i poricanju mogućnosti bilo kakve znanstvene interpretacije prošlosti i s druge strane potpunoj relativizaciji svih vrijednosti. U tom slučaju i multiperspektivnost bi bila jedna od 'perspektiva', bila bi u funkciji određenih znanstvenih te društvenih i političkih opredjeljenja, tj. bila bi upotreba odnosno ideologizacija povijesti. Multiperspektivnost zbog toga treba shvatiti kao jednu od vještina u sklopu obrazovnih ciljeva nastave, što ona i jest, ali također da nijedan odgoj nije vrijednosno neutralan, tj. da i odgojni ciljevi škole teže afirmaciji određenih vrijednosti.»

Akademik Stančić je istaknuo da nastava povijesti ima, uz obrazovnu, i odgojnu funkciju. Uz opće ljudske, demokratske vrijednosti mora promicati i «njevogati hrvatski nacionalni identitet» i «domoljubni osjećaj prema Republici Hrvatskoj kao zajednici ravnopravnih građana, neovisno o etničkoj i vjerskoj pripadnosti». Ta je formulacija na njegov prijedlog unesena u nacrt «Udžbeničkog standarda» koji je 2003. prihvatio Hrvatski sabor. U svojim primjedbama je istaknuo da je ovaj cilj u «Dodatku» «u očiglednom nastojanju da se rukopis pokaže metodički različitim od većine udžbenika... ostao manje jasno izražen». U vezi s neutralnim formulacijama predlagao je da se umjesto konstatacije o «izbijanju rata», unese formulacija o početku «oružane akcije postrojba Krajine i JNA u Hrvatskoj»; predlagao je da se za akcije

«Bljesak» i «Oluja» istakne da je tim akcijama «obnovljena teritorijalna cjelovitost Republike Hrvatske». U vezi s prikazom žrtava tražio je da se istakne da su sve žrtve jednake, ali je zamjerio što nije istaknut nerazmjer u broju ubijenih i što «nije konstatirano da je protjerivanje i ubijanje nesrpskog stanovništva imalo za cilj stvaranje etnički čistog teritorija Republike Srpske Krajine». Akademik Stančić je dalje opisao rad Povjerenstva, Ministarstva, angažiranje autora, konačnu verziju teksta, neuspjeh s nakladnikom. «Član radne skupine Ministarstva kojemu sam u travnju 2005. predao tekst, ocijenio je da će izrada 'Dodatka' biti vrlo dobro primljena u međunarodnom tijelu koje je pratilo proces reintegracije Podunavlja i da će znatno pridonijeti pozitivnom stajalištu međunarodne zajednice prema Hrvatskoj.» Drugim riječima, da će nam se taj udžbenik, takav kakav jest, honorirati. Dakle, vjerovalo se da će vani to biti jako dobro prihvaćeno od onih koji su nas nadzirali.

Ministar je poslao tekst «Dodatka» na recenzije znanstvenim ustanovama i pojedincima. «Međutim, desilo se ono što se nije smjelo desiti, tj. recenzije su u ljeto 2005. puštene u dnevni tisak, a umjesto rasprave u Povjerenstvu i radnoj skupini Ministarstva, otpočela je politička kampanja u kojoj su sudjelovali i neki povjesničari uz političke diskvalifikacije autora i mene kao voditelja Povjerenstva. K tome novine koje su objavljivale takve napade nisu tiskale moju reakciju na njih.» Povjerenstvo i Radna skupina Ministarstva poslije se nisu sastajali, a desio se i politički obrat: sada su srpski predstavnici, koji su bili u koaliciji s HDZ, pristali da se u Podunavlju predaje na jednom od službenih udžbenika. Akademik Stančić je na kraju rekao: «Kad se već s recenzijama *Dodatka* desilo što se desilo, a nije se smjelo desiti, ne bih želio da se rasprava o multiperspektivnosti u nastavi povijesti, *Dodatku* i općenito udžbenicima povijesti pretvori u nešto što bi sličilo na raspravu s početka 1980-ih godina u tadašnjem Centru za idejno teorijski rad 'Vladimir Bakarić' Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske o 'Enciklopediji hrvatske povijesti i kulture' prof. Igora Karamana, kada je knjiga bila politički diskvalificirana, nakon čega je bila povučena iz prodaje. Danas, dakako, tako nešto nije moguće, pa je i *Dodatak* objavljen i dostupan je javnosti.» Svakako je zanimljivo njegovo iskustvo s izdavačem koji ima za isti razred dva udžbenika, tj. dvije povijesti, jer «na taj način pokriva čitavo tržište, tj. njegov 'lijevi' i 'desni' segment», kako mu je sam nakladnik objasnio.

Uz izlaganje akademika Stančića nekoliko riječi. Naravno da se nije trebalo dogoditi da recenzije budu «puštene u dnevni tisak», ako se to zaista dogodilo. No, zašto bi jednom povjesničaru i usto dobrom novinaru trebale bilo čije recenzije, bilo čije mišljenje, da napiše prikaz jednoga pučkoškolskog udžbenika ako je do njega došao?

Ovaj prikaz okruglog stola ima sasvim deskriptivni karakter. Nije mu namjera polemizirati nego iznijeti što je tko od izlagatelja rekao. Ipak se moramo osvrnuti na jednu usporedbu koju je iznio akademik Stančić kad je izrazio želju da se ne dogodi «da se rasprava o multiperspektivnosti u nast-

vi povijesti, *Dodatku* i općenito udžbenicima povijesti pretvori u nešto što bi sličilo na raspravu s početka 1980-ih godina u tadašnjem Centru za idejno teorijski rad 'Vladimir Bakarić' Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske o 'Enciklopediji hrvatske povijesti i kulture' prof. Igora Karamana, kada je knjiga bila politički diskvalificirana, nakon čega je bila povučena iz prodaje.» Ako akademik Stančić pažljivo pročita još jednom ono što je rekao (odnosno napisao) (mislim da sam to vjerno prenio), nadam se da će sam vidjeti koliko se to dvoje ne može nikako međusobno na bilo koji način poistovjećivati. Jedan od razloga je on sam rekao. «Dodatak» je tiskan i dostupan je javnosti. Padom komunističke diktature, hvala Bogu, ničija egzistencija ne može biti više ugrožena zbog mišljenja. Ali, je li, nazovimo to ovaj tren tako, «slučaj Dodatak» i «slučaj Enciklopedija» moguće uspoređivati, kao što je to, ako sam dobro razumio, akademik Stančić učinio? Mislim da nikako ne može. Pokušat ću to i dokazati. SUBNOR je «Enciklopediju hrvatske povijesti i kulture» osudio, tražio njenu zabranu i progon dr. Ive Jelića i svih koji su bili s tim povezani. Slučajnog čitatelja ovoga prikaza moramo podsjetiti na raspravu u SUBNOR-u. «Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture» izašla je 1980. u izdanju Školske knjige. Sporne tekstove, «Koncentracioni logori» i «Teror okupatorsko ustaške vladavine» napisao je dr. Ivan Jelić. U knjizi od 1000 stranica kojoj se ne može osporiti marksistički pristup povijesti, našla se o logoru Jasenovac i ova rečenica: «Kroz taj logor prošli su deseci tisuća ljudi, od kojih je većina pogubljena u mnogim pokoljima što su ondje provođeni» (Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture, Zagreb 1980., str. 305.). Zbog te rečenice zasjedao je SUBNOR grada Zagreba i zaključio da je to «ponovno preoravanje masovnih grobišta u Jasenovcu i ponovno spaljivanje stotina tisuća leševa i kostura i bacanje njihovog pepela u Savu da bi se prikrio monstruoan zločin.» SUBNOR je uzeo u težak grijeh i autoru i izdavaču to «ponovno preoravanje masovnih grobišta» dvadeset godina nakon što je «definitivna brojka utvrđena u visini od oko 700 tisuća pogubljenih!» Najboljem poznavatelju te problematike dr. Jeliću poručuje se «Tako glasi istina!», a «citirano enciklopedijsko natucanje 'o većini pogubljenih od desetak tisuća kroz Jasenovac prošlih' ne pokriva stradanje ni manjih etničkih grupacija». «Zbog društvene opasnosti citiranih falisifikata (F. Tuđman ih je npr. na sudu upotrijebio u svojoj obrani)», SUBNOR je tražio da se Enciklopedija zabrani i povuče iz prodaje (HIP, ostavština dr. Ivana Jelića: Dopis SUBNOR SR Hrvatske Gradski odbor Zagreb Izdavačkoj radnoj organizaciji "Školska knjiga", dopis od 28. 7. 1981.)

No, prije nego što je SUBNOR Zagreba izašao s ovim zahtjevom za zabranom Enciklopedije, o tom problemu govorio je Lordan Zafranović u intervjuu za «Četvrti jul», glasilo SUBNOR-a. Na pitanje novinara Marka Ručnova: «Koji je razlog što ste se prihvatili snimanja dokumentarnog filma o monstruošnom koncentracionom logoru Jasenovac?» Zafranović odgovara sljedeće: «U posljednje vrijeme smo svjedoci nevjerovatnih pokušaja falsificiranja broja žrtava u jasenovačkom logoru. To se više ne može nazvati ni

drskošću, već najordinarnijim zločinom. Ti zločinački pokušaji falisificiranja istine o Jasenovcu bili su neposredni povod.» (*Četvrti jul*, 30. 6. 1981., br. 993, Filmska analiza istine o ratu).

Poslije te skupštine SUBNOR-a u glasilu boračke organizacije čitamo sljedeće: «U skoro objavljenom 'Enciklopediji hrvatske povijesti i kulture' u izdanju Školske knjige piše da su kroz logor Jasenovac prošle desetine hiljada ljudi od kojih je većina pogubljena. I sada se postavlja pitanje: gde je nestala ona razlika od nekoliko stotina hiljada najsvirepije umorenih ljudi? Ona razlika do sedam stotina hiljada ljudi? Do tog neverovatnog broja, za koji se uopšte ne zna da li je konačan. Gde je nestala ta razlika do sedam stotina hiljada naših rana, naših sudbina? Podseća li ova rečenica na skoro iznesenu **teoriju čiji je autor danas u zatvoru?** (op. M. A.) Podseća! Treba li možda sada i tu knjigu 'zatvoriti'? Verovatno, treba.» (B. Stanojević, Zaboravljene rane, *Četvrti jul*, 15. 9. 1981., br. 1004, str. 13). Više je nego očito da je problem bio samo u «desecima tisuća», dakle samo u broju. Predsjedništvo Republičkog odbora SUBNOR-a SR Hrvatske na sjednici 6. listopada 1981. zapečatilo je sudbinu Enciklopedije (*Četvrti jul*, 13. 10. 1981., br. 1008, str. 5, Zatraženo povlačenje «Enciklopedije hrvatske povijesti i kulture»). Iz navedenih izvora jasno je da SUBNOR i njegovi sumišljenici poput Lordana Zafranovića ne misle da je zločin zločin onakav kakav jest, da je dovoljno velik onakav kakav jest, da ga ne treba uvećavati, jer je sam po sebi dovoljno velik da ga se mora osuditi. S kojom se namjerom uvećavao, i to deseterostruko, broj Srba ubijenih u Jasenovcu? Temeljni je problem u uvećavanju srpskih žrtava, jer niti jedan drugi narod koji je stradao u tom logoru nije uvećao svoje žrtve, ni Židovi koji su sigurno najveći stradalnici u NDH.

Svakako najveće zasluge za rušenje mita o stotinama tisuća ubijenih u Jasenovcu pripadaju dr. Franji Tuđmanu. Jedan od krimena zbog kojih je bio osuđen jest i broj žrtava u tom logoru. U svojoj obrani na sudu 17.-20. veljače 1981. on je ponovio svoje stavove da je broj ubijenih po logorina u NDH oko 60 tisuća «ogroman broj i užasan zločin», ali se borio protiv toga da se taj broj «i onako groznih žrtava udeseterostručuje samo za Jasenovac na 600 tisuća, samo i jedino zato da bi se potencirala nekakva kolektivna i trajna krivica hrvatskog naroda» (F. Tuđman, *Usudbene povjestice*, Zagreb 1995., str. 406-407). Koliko je autoru ovih redaka poznato dr. Tuđman nikada niti u jednom svom tekstu ili intervjuu nije poricao zločin u Jasenovcu i njegovu veličinu niti strahote tog zločina. Prema njegovim procjenama, koje je gradio na zabranjenom službenom popisu žrtava koji je proveden 1964., broj ubijenih Srba u Jasenovcu kretao se negdje oko 40 000. Tuđman je s pravom tvrdio da se tim uvećavanjem srpskih žrtava okrivljuje cijeli narod, «jer ako je ta brojka, koja je užasna, onda je to moglo biti djelo jednog režima. Ali ako se kaže da je tamo ubijeno više od pola milijuna do milijun i po, onda je to jasno, onda je to krivica čitavovoga naroda.» («Tuđman», *Film Jakova Sedlara. Intervju od 14. 2. 1997.*) Povijesna znanost dala mu je za pravo. Oni koji mu ne mogu oprostiti što je stvorio hrvatsku državu, i sada mu, između

drugih jednako utemeljenih «grieha», predbacuju da je «umanjivao žrtve Jasenovca». *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture* bila je prilika da se stavi na raspravu broj žrtava u Jasenovcu. Možda i posljednja prilika za Jugoslaviju. «Brojka» od 700 000 (najmanje) ubijenih Srba samo u Jasenovcu, postala je dogma! Tu dogmu branila je najžešće najtvrdra komunistička tvrđava SUBNOR. A znamo do čega je dovela upravo ta dogma «brojke» 1990-ih. Dr. Jeliću i dr. Tuđmanu povijest i povijesna znanost dala je za pravo. Takav je «slučaj Enciklopedija».

Kakav je «slučaj *Dodatak*»? «Dodatak» je kritiziran ne u ime dogme, ne u ime politike, nego zato što je prešutio bitne činjenice o karakteru borbe hrvatskog naroda i svih hrvatskih građana drugih naroda, uključujući i značajan broj Srba, protiv komunističke i velikosrpske agresije koja je imala za cilj da se na ruševinama Hrvatske stvori «velika Srbija». Sva hrvatska historiografija, a nije baš nevažno i osobno iskustvo nas iz Slavonije i drugih dijelova okupirane Hrvatske koji smo najveće žrtve velikosrpske agresije, pokazuje da je istina ovo što govorim. Na tom su tragu i primjedbe koje je iznio i u knjizi «Jedna povijest, više historija» i na ovom okruglom stolu o «Dodatku» i akademik Stančić. Je li ta istina napisana u «Dodatku»? Nije!!! Dakle, «Dodatak» nije «politički diskvalificiran», nego argumentirano kritiziran na temelju povijesne građe i znanstvene literature. Takvom prikazu Domovinskog rata, kakav je u «Dodatku», a ušao je i u neke udžbenike, trebali bi se jasno i javno oduprijeti svi hrvatski povjesničari, pogotovo oni koji su najafirmiraniji. Kad se radi o udžbenicima, baš zato što se radi o udžbenicima, onda bi to morala biti dužnost svakoga intelektualca. I to prije svega radi sloge Hrvata i Srba.

Prof. dr. **Branko Dubravica** ponovio je i nadopunio ono što je rekao na okruglom stolu u Novinarskom domu na promociji knjige «Jedna povijest, više historija». Autori «Dodatka» su, istaknuo je, «ciljano nastojali izbjeći četiri pojma, a time i izbjeći pojam Domovinskog rata. Prvi pojam je **agresija**, drugi je **okupacija**, treći **obrana** i četvrti **oslobođenje**. Ako ta četiri pojma o ratu kao pojmovnom, kategorijalnom aparatu ne upotrijebimo, onda automatski ne možemo doći ni do njegove definicije ili pravog imena... a ovdje se gotovo jedva spominje kao uvriježeni naziv.»

Dr. Dubravica ističe da bitan pojam *agresija* nije u knjizi niti spomenut niti istaknut i prikazan kao činjenica koja je očigledna: ne vidi se uloga zajedničke države i njene armije, Srbije i druge republike koji su podržali agresiju. Ako se pokušava izigravati s pojmom da «Srbi kao pobunjenici ne mogu biti agresori u vlastitoj zemlji», a ignorira činjenica o još tri sudionika u sukobu, onda naravno da riječ o agresiji ispada iz materije. *Okupacija* kao pojam nije upotrijebljena, a na zemljovidima se ističu područja i gdje Srbi nisu nadpolovična većina, ali su se u rat uključile i općine gdje ih je bilo znatno ispod toga postotka (13%, 18%, 25%). «Da se ne upotrijebi riječ okupacija jednoga hrvatskoga gradića Drniša, Slunja ili Dubrovnika u kojem nema ni jednoga naselja sa srpskom većinom, to je neprihvatljivo», uvjerljivo odgovara dr.

Dubravica zagovornicima teze da Srbi ne mogu biti okupatori vlastitog teritorija. Pojam *obrana* je ispušten, što sugerira zajedničku krivnju i odgovornost za rat. «Znači, svi napadaju i svi se brane. To je jedan, ovako, zajednički ples. Jedni i drugi su podjednako krivi, podjednako ratuju i ulaze u sukobe i otvoreno ratuju.» Dr. Dubravica jasno određuje značenje pojma *oslobođenje* koji se rabi samo na jednom mjestu u «Dodatku» (na karti na str. 21) ali ne u osnovnom tekstu gdje se navode akcije oslobađanja. «Nude pojmove *stavljanje* i *vraćanje*... To je tako neprimjereno u smislu vojničke terminologije da ona zaista nema nikakvog značaja. A zapravo ona govori da se ne želi upotrijebiti riječ *okupacija* i riječ *osloboditelj*.» Dr. Dubravica ističe da je jasno što se u ratu dogodilo, da postoje tri razine rata, te da je siguran da će se u dogledno vrijeme doći do jedne nove formulacije, nove ocjene rata: «Prvi je srbijanska i jugoslavenska agresija i okupacija dijelova Hrvatske, drugi bi bilo srpski rat u Hrvatskoj za autonomnost i neovisnost od Hrvatske i treće hrvatski Domovinski rat protiv okupacije za neovisnost od Jugoslavije i teritorijalnu cjelovitost.» Sve se događalo po točno određenom scenariju, kronološki, u kojem se vidi da je razoružanje hrvatske teritorijalne obrane bio udar na ustavno stanje Hrvatske 90-ih godina.

Prof. dr. **Ljubomir Antić** je želio svojim prilogom predstaviti pozadinu različitih pristupa problemu. Po njegovom mišljenju do njih dolazi «zbog različitog temeljnog, prijepornog pitanja o kojem je riječ, a to je nacija, odnosno nacionalna država». Kad se govori o nacionalnoj državi, glavni grijeh koji joj se u 20. stoljeću pripisuje jesu totalitarizmi i masovana ubijanja. «To je, ja bih rekao, i implicite stav autora 'Dodatka' kad govore o ratovima na prostoru bivše Jugoslavije.» Naciju se danas općenito gleda kao «zamišljenu zajednicu». U kritici se ide dotle da se osporava i sama njena realna egzistencija. Tako dolazi do anateme nacije i nacionalne države kao tobožnjeg uzroka svega zla, kao da nije bilo ratova i prije nastanka nacija. Dr. Antić je dao argumentiranu kritiku anateme nacije. Osvrćući se u tom kontekstu na «Dodatak», rekao je: «*Dodatak* o kojem govorimo sigurno je pisan u dobroj namjeri i na crti je pripitomljavanje nacionalnih egoizama, no mislim da nije izabran dobar put jer ne može biti dobra metoda koja prešućuje istinu, a ona se uvijek prešućuje kada se pokuša pisati dogovorna historiografija. A upravo o tome riječ je u *Dodatku*. Radi se o dogovornoj historiografiji. Stoga, podsjećam na onu da *sve prešućene istine postaju otrovne*. A tako je i s grižnjom savjesti jer i o tome se radi u *Dodatku*. No, to nije dobro jer *grižnja savjesti*, opet kako reče netko tko je sigurno pametniji od mene, *odgaja za griženje*. Jasno da autori ne žele takav učinak. No, njihovom podjelom grižnje savjesti na dvije strane neće se izbjeći buduće griženje. Dvije frustracije umnažaju, a ne umanjuju frustracije.» Prof. Antić je podsjetio na jedan paradoks: globalizacija nastupa snažnije, a nacionalna država se povlači nakon pada Berlinskog zida, koji je bio simbol «hladnog rata», čije je rušenje udaljilo svijet od globalnog rata. A ipak se kao glavni argument protiv nacionalne države upotrebljava upravo njezina prijetnja miru. Danas se tragedija Drugog svjetskog rata više stavlja na dušu nacionalnoj državi nego nakon završetka rata. I fašizam i komunizam su srušili nacional-

nodemokratski pokreti koji su homogenizirali nacije i građane. Globalizirani svijet nameće imperativ *obveze prema sebi*, suprotno od onoga što je Kenedy postavio pred Amerikance kao ideal ponašanja: «Nemojte misliti što Amerika može dati vama, nego što vi možete dati Americi!» Opće dobro uspješnije se brani u manjim zajednicama nego u globaliziranom svijetu. Sakralizacija profita, koju nameće globalizam, ugrožava temeljne vrijednosti naše civilizacije.

Dr. **Robert Skenderović** uključio se u polemiku oko «Dodatka» kada je vidio da su priređivači okruglog stola u Novinarskom domu na promociju knjige «Jedna povijest, više historija», gdje se zapravo isključivo branilo «Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest», doveli političare, čija je uloga bila da podrže jedan politički, a ne znanstveni i stručni projekt. U svojem izlaganju istaknuo je da pojam multiperspektivnosti nije nikakav novum u povijesnoj znanosti, premda se u metodi nastave počeo rabiti potkraj prošlog stoljeća. Po mišljenju dr. Skenderovića autori «Dodatka» su «u potpunosti promašili taj koncept multiperspektivnosti u nastavi povijesti», što je elaborirao i u svom doprinosu u knjizi «Jedna povijest, više historija». Zamjera autorima što su mislili da će napraviti multiperspektivan pristup Domovinskom ratu ako izbace pojmove *agresija, okupacija, oslobađanje, branitelji*, čime su zapravo bit relativizirali. Tu dolazimo do bitnog problema: Postoji li povijesna istina? Ističe primjer koji je naveo akademik Stančić: nakladnik koji za isti predmet i isti razred izdaje dva udžbenika, dakle dvije istine za tržište. Navodi primjer i Snježane Koren, koja je ranije napisala udžbenik koji je u suprotnosti s onim što je napisala u «Dodatku», na što je upozorio i akademik Raukar. Poželio je da se taj «Dodatak» ne će aktualizirati nakon nekih izbora.

Mato Artuković je iznio bitne razloge zašto je negativno ocijenio «Dodatak». Sažeo je ono što je rekao na okruglom stolu koji su organizirala «Documenta» i u knjizi «Multiperspektivnost ili relativiziranje?»: taj udžbenik je ignorirao i tada (2005.) postojeću literaturu i izvore. Nakon toga su se pojavile mnoge nove knjige i nove zbirke izvora, koje temeljito opovrgavaju teze autora «Dodatka». Zanimljivo mu je zašto se oni ipak ustrajno drže tih teza i danas nakon toliko objavljenih vrijednih studija i korisne arhivske građe. Ne samo da nisu koristili nikakvu literaturu, nego nisu poštovali ni HNOS koji određuje temeljne činjenice i pojmove koje mora svaki udžbenik sadržavati. Zamijera autorima «Dodatka» što nisu iznijeli bitne činjenice za razumijevanje karaktera Domovinskoga rata. Koristeći se samo formalno pojmom «multiperspektivnost», ali ne primjenjujući je kao metodu u njezinoj suštini u tekstu, autori su, po njegovom mišljenju, relativizirali istinu o Domovinskom ratu. Iz svega zaključuje da je njihova nakana da ne govore o agresiji u ime velikosrpskog programa, odnosno da ne iznose istinu o Domovinskom ratu, nego se odgovornost za rat raspoređuje ravnomjerno na «različite nacionalizme». Po njegovom mišljenju Hrvatski demokratski pokret 90-ih bio je dio demokratskih procesa koji su u Europi išli za rušenjem komunističkoga totalitarnog režima, ali su se demokratske promjene u Hrvatskoj morale braniti u ratu koji je Hrvatskoj

komunistička struktura iz Jugoslavije i Srbije nametnula. Budući da su samo u Srbiji komunisti ostali na vlasti, budući da ih je podržao i dio Srba iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, to se rat koji su komunističke vlasti u Srbiji i komunistička JNA izazvali, pokušava prikazati kao nacionalni sukob. Taj privid o nacionalnom sukobu dolazi odtuda što je samo Srbija s komunističkom JNA branila komunizam. Takav prikaz je, po njegovu mišljenju, krivotvorenje istine. Ono je napose opasno u udžbenicima, koji su za njega daleko najvažnija literatura, važnija od svih debelih i učenih i manje učenih studija i knjiga.

Posljednji izlagač na skupu bio je **Zoran Šangut**, hrvatski branitelj, logoraš srpskih koncentracijskih logora i član Udruge logoraša i pravni savjetnik Udruge. Istaknuo je dvije teme: prvo: logori u Srbiji, koji pokazuju umiješanost Srbije i velikosrpski karakter agresije, i drugo: doprinos narodnih manjina u obrani Hrvatske od agresije. Istaknuo je da je u obrani Vukovara među braniteljima bilo 6% Srba. To pokazuje da «Domovinski rat nije rat između Hrvata i Srba, nego je rat između domoljuba i agresora gdje su se na strani domoljuba borili uz Hrvate i pripadnici svih nacionalnih manjina, uključujući i Srbe.» Na Trpinjskoj cesti, gdje se on borio, bilo je uz njega i šest Srba. I ova činjenica, da su svi branili Hrvatsku a da je samo jedan agresor, pokazuje velikosrpski karakter agresije. Šangut je nadalje istaknuo: «Mi se nismo borili protiv Srba, nego protiv velikosrpske politike», čije su žrtve bili svi, pa i Srbi koji su bili protiv te politike. Ta činjenica mora biti istaknuta i u udžbenicima. Napomenuo je primjer Aleksandra Jeftića koji je tih dana bio odlikovan za spašavanje logoraša, među kojima i samog Šanguta. Istaknuo je primjer zlouporabe podataka koji je doživio na okruglom stolu u hotelu Internacional, koji je organizirala udruga «Documenta» protiv čega je protestirao.

Na kraju je dr. **Nazor** dopunio ovu izjavu primjerom zlouporabe podataka: Centar je dao izvješće o žrtvama (12 078 hrvatskih građana u slobodnom dijelu Hrvatske i 5 306 u okupiranom dijelu Hrvatske), koje neki, npr. dr. Pupovac, zloupotrebljavaju tako da srpske žrtve prikazuju samo kao žrtve Hrvatske vojske. A radi se o popisu osoba (5 306) koje su poginule ili izravno u borbi, u međusobnim obračunima, koje su počinile samoubojstvo, ili su umrle prirodnom smrću. Među tih 5 306 na okupiranom području nisu samo Srbi, a prikazuje ih se samo tako. Dr. Nazor je istaknuo da postoji literatura s kojom se može i mora napraviti dobar udžbenik, te je naglasio i potrebu veće odgovornosti za preuzete projekte.

Spretni voditelj Tihomir Dujmović, kojemu uvelike imamo zahvaliti za zanimljiv i ugodan razgovor, potom je zaključio ovaj okrugli stol. Jesu li mišljenja iznesena na ovom skupu utemeljena i kritike koje su se čule opravdane, čitatelj će se moći uvjeriti ako usporedi literaturu o kojoj je bilo riječi: knjigu «Jedna povijest, više historija», u njoj objavljeni «Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest», spomenuti udžbenik iz povijesti za 8. r. osnovne škole i knjigu «Multiperspektivnost ili relativiziranje?», drugu mnogobrojnu literaturu i objavljenju povijesnu građu te svoje osobno iskustvo.